

DRUŠTVENA SVOJINA I OSTVARIVANJE PRAVA NA PLODOVE RADA*)

Uvod

Društvena svojina i samoupravljanje predstavljaju dominantne društvene odnose jer opredeljuju sadržinu i karakter ukupnih proizvodnih i uopšte društveno-ekonomskih odnosa u našem socijalističkom društvu. Oni su uslov i osnova socijalističkih odnosa u ovoj fazi razvitka ali i prologomena ostvarivanja slobodnog udruženog rada. Perspektiva društvene svojine je ono svojstvo koje više ne odriču ni najveći njeni protivnici kapitalističkog sveta.

Kao »izraz socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa među ljudima, kao osnova slobodno udruženog rada i vladajućeg položaja radničke klase u proizvodnji i društvenoj reprodukciji u celini, i kao osnova sopstvenim radom stečene lične svojine koja služi zadovoljavanju poreba i interesa čoveka«, društvena svojina ostvaruje one funkcije koje su, svi oblici svojine koji su joj istorijski prethodili, ostvarivali samo u interesu vlasnika sredstava za proizvodnju.

Osnovna funkcija društvene svojine jeste zadovoljenje materijalnih potreba svim članovima društva, proizvodnja »najveće količine dobara i po najpovoljnijim uslovima«.1).

Društvena svojina treba da obezbedi najracionalniju proizvodnju, što je i cilj svake proizvodnje. Međutim, najefikasnija proizvodnja u socijalizmu nema za cilj veći profit već stvaranje uslova za stvaranje društvenog poretka sa obiljem materijalnih dobara i raspodelu prema potrebama — za prelazak na drugu etapu socijalističkog razvoja — komunizam.

Pored ovih, društvena svojina treba da, od samog početka, ostvaruje uslove za slobodan razvoj svakog pojedinca. Ostvarivanje ove funkcije zavisi od ostvarenja već pomenutih funkcija s jedne strane, a s druge strane ona omogućava dalji napredak i postaje osnovni faktori kretanja ka višoj fazi socijalizma. Samo preko ove funkcije koja maksimalno rešpektuje razvoj svih sposobnosti pojedinaca — radnih ljudi moguće je ostvariti sistem »međusobnog delovanja putem slobode« (Fihte).

*) Referat podnet na Simpozijumu o zaštiti društvene svojine održanom 7 i 8 novembra 1979. u Prištini.

1) Više o funkcijama društvene svojine vidi: Lukić Dr Radomir, Društvena svojina i radničko samoupravljanje, Arhiv za pravne i društ. nauke, Beograd, 1957, br. 2—3.

Naš pravni sistem već na samom početku garantuje široki spektar prava lične slobode. Međutim, ova prava su univerzalna tekovina celog društva ostvarena već pobedom buržoaskih revolucija. Drugo je pitanje koliko je kapitalistički sistem društvenih odnosa stvorio realne mogućnosti za njihovo ostvarivanje.

Pravo lične slobode radnika pretvara se veoma rano u pravo raspolaganje sopstvenom ličnošću, svojom radnom snagom koju je mogao prodati kapitalisti, i ništa više.

Socijalizam kao novi sistem uređivanja odnosa među ljudima mora da pređe prag ličnih sloboda i ostvari uslove za njihovo suštinsko ostvarenje. Lične slobode ljudi moraju proizilaziti iz njihove ekonomske slobode.

Društvena svojina, u ovoj fazi svoga razvoja može garantovati jedno ili više subjektivnih prava radnim ljudima koja će predstavljati osnovu pravnog poretka sve do momenta dok se ne ostvari neposredno prisvajanje osnovnih subjekata društvene proizvodnje.

Cilj ovog rada je da ukaže na mogućnost stvaranja »prirodnih« subjektivnih prava osnovnih nosioca socijalističkog razvoja na osnovu rada sredstvima u društvenoj svojini.

Potrebno je istaći da ovaj rad predstavlja samo teorijski pokušaj globalne organizacije društvene svojine u ostvarivanju »individualne« svojine radnih ljudi.

Društvena svojina i pravo rada društvenim sredstvima

Proces ostvarivanja društvene svojine započinje ukidanjem privatne svojine nad sredstvima za proizvodnju i kreće se u pravcu stvaranja uslova za »zajedničko prisvajanje materijalnih dobara na osnovi kolektivno organizovane proizvodnje« i ostvarenog proizvoda radi zadovoljavanja zajedničkih, opštih i ličnih potreba.

Individualno prisvajanje sredstava za potrošnju (ili što je pravni izraz za to — lična svojina) vrši se na osnovu individualnog doprinosa svakog radnog subjekta, na osnovu kriterijuma koji su unapred utvrđeni.

Klasici marksizma su govorili o individualnoj i društvenoj svojini u socijalizmu »Stanje stvoreno eksproprijacijom eksproprijatora obeležava se dakle kao uspostavljanje individualne svojine, ali na temelju, društvene svojine zemljišta i sredstava za proizvodnju proizvedenih samim radom.«²⁾

Socijalizam kao društveno ekonomski sistem ne ukida sve kategorije kapitalizma, već ih nasleđuje i stvara uslove za njihovo ukidanje. Jedna od njih je svakako rad kao svrsishodna ljudska delatnost i kao osnovni uslov ljudskog napretka. Rad je u suštini privatne svojine. Rad je osnova društvene svojine. Međutim, to su ipak dijametralno različite kategorije.

Sistem privatne svojine ne garantuje pravo rada svim radnim ljudima već samo onima kojima vlasnik sredstava dozvoli rad na svojim sredstvima. Radnik u kapitalizmu radi sa tuđim sredstvima i za svoj kvantum rada ne dobija ekvivalentnu nadnicu. Dobra koja on proizvede postaju svojina vlasnika sredstava za rad. Rad i svojina su potpuno odvojeni.

²⁾ Engels, F: Anti Diring, Kultura, Beograd, 1964. str. 159.

Rad sa sredstvima u društvenoj svojini je rad sa »svojim sredstvima« jer su sredstva za proizvodnju prirodna pretpostavka rada i na njima niko ne može zasnovati pravo svojine.

Društvena svojina na sredstvima za proizvodnju garantuje pravo rada društvenim sredstvima i ukoliko se ovo pravo više ostvaruje utoliko društvena svojina postaje sve više svačija svojina i zajednica slobodnih ljudi koji rade zajedničkim sredstvima za proizvodnju.

Pre nego što pređemo na analizu prava rada potrebno je da istaknemo da se pravo rada javlja kao tekovina društvene svojine u ovoj fazi njenog razvoja.

Poznato je da dugo vremena po uvođenju društvene svojine u naš pravni sistem, pravna nauka, polazeći od njene normativne koncepcije date u Ustavima, definiše društvenu svojinu negativno. To je period u kome se društvena svojina afirmiše kroz odbranu od svakog sistema privatne svojine i svojinskih prava bilo koje vrste. Ovakve definicije i pored izvesnih prednosti nisu pružile dovoljno elemenata za utvrđivanje sadržine prava društvene svojine. U pravnoj literaturi toga doba i danas ističe se misao o društvenoj svojini kao centralnom institutu našeg pravnog sistema.

Društvena svojina ima centralno mesto u određivanju suštine i karaktera socijalističkog samoupravnog društva. Kao takva ona opredeljuje i celokupnu društvenu nadgradnju, pa i pravo kao deo te nadgradnje. Međutim, veoma rano je istaknuta misao da društvena svojina nije samo pravna kategorija ves sistem institucionalizovanih međusobnih prava i odgovornosti radnika i svih članova društva« u proizvodnji, raspodeli i razmeni. Ova ideja je bila prisutna i onda kada se pod pritiskom tradicionalnog načina mišljenja društvena svojina izražavala kroz jednopravnu ili građanskopravnu komponentu, kao ekonomski odnos u proizvodnji, kao javno dobro i td.

Pošto se socijalistički pravni poredak nije odrekao potrebe za pravom kao logičkim sistemom normi, »u sebi usklađenog izraza« društveno ekonomskih odnosa, to se neprestano čine pokušaji za iznalaženjem jednog instituta koji će predstavljati trajniju osnovu toga sistema.³⁾ Taj institut mora biti tako ustanovljen da omogućava i sve promene koje nastaju u vezi sa razvojem novih društveno ekonomskih odnosa.

Pre donošenja Ustava od 1974. god. pravna literatura ističe u prvi plan pravo korišćenja kao osnovno subjektivno stvarno pravo pravnih lica. Preduzeće kao organizacioni oblik socijalističke robne proizvodnje poseduje prava povodom dobara koja svojim radom ostvaruju udruženi radnici. Radnik koristi i upravlja sredstvima za proizvodnju i lično je slobodan, ali nema nijedno originalno pravo po osnovu svoga rada.

Pravo lične svojine se javlja kao korelat društvene svojine i predstavlja zadovoljenje Marksovog predviđanja o individualnoj raspodeli sredstva za potrošnju. Međutim, Marks je takođe ukazao na činjenicu da su elementi raspodele dati u samoj raspodeli uslova proizvodnje. Radni ljudi su zainteresovani za učešće u toj prvoj raspodeli jer im

³⁾ Ovo utoliko pre što je socijalistička svojina mnogo više rezultat svesne političke akcije nego oblici svojine koji su joj prethodili.

samo ona garantuje materijalni i društveni položaj. Oni zahtevaju originerno pravo iz rada u procesu rada društvenim sredstvima. To je polazna pretpostavka ostvarivanja samoupravne društvene svojine. Čovekova empirija je završena kad »spozna i organizuje svoje sopstvene snage kao društvene snage i stoga više ne bude od sebe delio društvenu snagu u obliku političke snage«. Pitanje slobode se mora rešavati kao egzistencijalno pitanje, koje pre svega podrazumeva, garantovanje jednakih društveno-ekonomskih prava svim radnim ljudima.

Ustav iz 1974. prvi put stvara mogućnosti za ostvarenje ovih prava. U čl. 13. se ističe »Radnik u udruženom radu na sredstvima u društvenoj svojini ima pravo društvenim sredstvima kao svoje neotuđivo pravo da radi tim sredstvima radi zadovoljavanja svojih ličnih i društvenih potreba i da, kao slobodan i ravnopravan s drugim radnicima u udruženom radu, upravlja svojim radom i uslovima i rezultatima svoga rada«.

U ostvarivanju prava rada, pored upravljanja svojim radom i rezultatima rada, radni ljudi, zajedno i ravnopravno upravljaju poslovanjem organizacije udruženog rada i poslovima i sredstvima u celokupnosti odnosa društvene reprodukcije, uređuju međusobne odnose u radu, odlučuju o dohotku koji ostvaruju u različitim oblicima udruživanja i stiču lični dohodak.

Pravo rada sredstvima u društvenoj svojini ostvaruje se u meri u kojoj je ostvareno ustavno pravo na rad. Pravo rada u svojoj ustavnoj koncepciji sadrži ideju društvenosti sredstava za rad i kao i društvena svojina onemogućava prisvajanje po bilo kome drugome osnovu osim po osnovu rada. To je prava, apstraktna, ideološko politička, pravna i ekonomska funkcija prava rada.

Zakon o udruženom radu opredelio je sadržinu prava rada na sledeći način:

Ostvarujući pravo rada društvenim sredstvima radnici u OOUR slobodno i ravnopravno:

— svojim radom učestvuju u procesu rada i proizvodnje i izvršavaju svoje radne obaveze

— upravljaju radom i poslovanjem OOUR

— odlučuju o udruživanju svoga rada i sredstava u r. o. i druge oblike u drugu i povezivanje rada i sredstava

— odlučuju o celokupnom dohotku koji stiču zajedničkim radom i u osnovnoj organizaciji: udruženog rada, u skladu sa doprinosom ostvarivanja dohotka i obavezama i odgovornostima prema drugim radnicima u udruženom radu i društvenoj zajednici u celini

— raspoređuju dohodak za ličnu, zajedničku i opštu potrošnju, za proširenje materijalne osnove rada i za rezerve, u skladu sa osnovama i merilima dogovorenim na samoupravnoj osnovi

— odlučuju o raspodeli sredstava za svoju ličnu i zajedničku potrošnju u skladu sa osnovama i merilima za utvrđivanje rezultata tekućeg i minulog rada koje na samoupravnoj osnovi utvrde radnici drugih organizacija udruženog rada

— stiču lični dohodak prema rezultatima svoga rada i ličnom doprinosu koji su svojim tekućim i minulim radom dali povećanju dohotka osnovne organizacije

— uređuju međusobne odnose u radu.

U vršenju prava rada na društvenim sredstvima radnici u udruženom radu, pored prava imaju i mnogobrojnih obaveza u pogledu korišćenja, upravljanja i raspolaganja.

Analiza sadržine ovog prava pokazuje da je pravo rada sredstvima u društvenoj svojini subjektivno pravo radnih ljudi koje se zbog svoje veoma raznovrsne sadržine ne može svrstati ni u jednu do sada poznatu grupu subjektivnih prava. Pravo rada je lično pravo radnih ljudi koje se vrši i lično i kolektivno zbog čega se dovodi u pitanje njegova individualnost.

U pravnoj literaturi se ističe da pravo rada nije ni imovinsko, ni političko, niti stvarno pravo.⁴⁾

Ono uspostavlja neposredan faktički odnos radnih ljudi i sredstava za proizvodnju, a pravo na osnovu tog odnosa garantuje ovlašćenja, korišćenja, upravljanja i raspolaganja sa tim sredstvima. Iz prava rada društvenim sredstvima za radne ljude proizilazi ovlašćenje da odlučuju o raspodeli sredstava za svoju ličnu i zajedničku potrošnju, u skladu sa osnovama i merilima dogovorenim na samoupravnoj osnovi, kao i ovlašćenja da stiču lični dohodak prema rezultatima svoga rada i ličnom doprinosu koji su svojim tekućim i minulim radom dali povećanju dohotka osnovne organizacije.

Pravo rada izražava, prema tome, delom ekonomsko biće društvene svojine — kao ostvarenje maksimalne društvenosti rada, a delom pravni njen kvalitet kroz pravo radnika na rezultatima svoga rada ili plodova svoga rada, kako smo to već istakli.

To jasno ukazuje na činjenicu da pravo rada predstavlja prvi pokušaj ustanovljavanja jednog individualnog prava radnih ljudi koji nije uspeo u potpunosti.

Pravo rada je svojim sadržajem odrazilo celokupnu sadržinu društvene svojine kao celokupnost društveno ekonomskih odnosa među ljudima u proizvodnji i raspodeli. Garantovanjem prava rada, radni ljudi ne ostvaruju, u načelu, više prava, nego ranije.

Na pravno-teorijskom planu, pravo rada zbog svoje heterogene sadržine ne može predstavljati osnovni institut našeg pravnog sistema, ili to može, pod uslovima pod kojima je to i društvena svojina. Pravo rada, međutim, onako kako je koncipirano u Ustavu i Zakonu o udruženom radu predstavlja polaznu osnovu za garantovanje prava na plodove svoga rada koje, sa svoje strane treba da obezbedi svakom članu društva ekonomski okvir za slobodni razvoj svih sposobnosti radnih ljudi i građana u našem društveno-ekonomskom sistemu. To pravo mora biti subjektivno građansko pravo po osnovu rada.⁵⁾

Društvena svojina i ostvarivanje prava na plodove rada

Ideja o ostvarivanju prava na plodove rada nije nova i ona je naročito zagovarana u delima socijalutopista, austromarksista (Menger)

⁴⁾ Dr Dragoljub Stojanović, Dr M. Orlić, Dr V. Rajović, Dr M. Đorđević. Društvena svojina i samoupravljanje, II deo, Centar za publikacije Beograd, 1978. str. 77.

⁵⁾ Geršković Dr Leon: Polazne osnove pravnog sistema u udruženom radu, Zagreb 1972. str. 8.

i drugih.⁶⁾ Pravo na plodove rada treba da se suprostavi pravu privatne svojine, iako je sasvim jasno da se ona međusobno isključuju.

U našoj pravnoj literaturi ovo pravo se, sem u obliku ostvarivanja ustavnog principa da svako ima pravo na plodove rada, ne pominje. Razlozi za to su poznati.

U težnji da se što pre obnovi ratom porušena zemlja i razvoj proizvodnih snaga podigne na jedan viši nivo, autentična prava radnika bivaju zanemarivana ili se ostvaruju kao politička prava slobode ličnosti. Isto tako, smatralo se, da je ustanovljavanje društvene svojine kao kolektivnog prisvajanja sredstava za proizvodnju, ne samo po sebi dovoljno da maksimalno ostvari i sva »ekonomska« prava radnika. Najzad, ustanovljavanje individualnih prava radnih ljudi, nosilo je u sebi, strah od vraćanja na privatnu svojinu, čiju pozajmljenu fasadu nosi najveći broj subjektivnih građanskih prava. I sam pojam subjektivnih prava je dugo u nemilosti socijalističkog pravnog poretka.

Pojam subjektivnih prava se, kao i pojam svojine, vezuje za ekskluzivna stvarna prava na čelu sa privatnom svojinom zbog čega je on unapred odbacivan i bio nepodoban za ostvarenje bilo kojih interesa u sistemu društvene svojine.

Poznato je, međutim, da je još Unger građansko pravo proglasio sistemom pravnih odnosa, čime je prvi put zadat udarac građanskom pravu kao sistemu građanskih subjektivnih prava. Da i ne govorimo o tome da je bilo teoretičara koji su tvrdili da svojina nije građansko pravo (Vollgraff, Phillipi Maurer).⁷⁾

Subjektivna prava nisu prevaziđeni institut pravnog sistema, naročito za fazu razvoja o kojoj govorimo. Ona su veoma pogodan pravni instrument za ostvarivanje najsloženije funkcije društvene svojine kojom se obezbeđuje društveno ekonomska osnova slobode ličnosti radnih ljudi i građana u nas. Iz ovoga jasno proizilazi da subjektivno pravo ima sasvim novu ulogu u pravu, pa prema tome i novu sadržinu. Sistemom subjektivnih prava mi želimo da radnom čoveku garantujemo izvesne interese po osnovu rada — ustanovljavajući pravo na plodove svoga rada kao osnovno pravo radnih ljudi na sredstvima u društvenoj svojini.

Ideju o pravu na plodove svoga rada kao osnovnom institutu našeg pravnog sistema zagovara veoma rano profesor Geršković.

S druge strane naša sudska praksa vodi računa o ovom pravu iako ono formalno-pravno nema pravo građanstva u sistemu društvene svojine.

Socijalistički društveni odnosi moraju u svojoj osnovi imati »prirodna prava« nosioca tih odnosa a to su radni ljudi.⁸⁾

Proleterske revolucije su likvidirale privatnu svojinu i sredstva za proizvodnju predale u ruke onih koji rade. To međutim, još uvek nije dovoljno za »međusobno delovanje putem slobode«. Radni ljudi ne prihvataju neposredno već se odnos među ljudima kao stvaraoca vrednosti

⁶⁾ Vedriš Dr Martin: Ostvarivanje prava na plodove rada putem institucija obaveznog prava. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1972/2. str. 137.

⁷⁾ Vuković Dr Mijajlo: Klasifikacija prava svojine, Referat za Simpozijum o društv. svojini, održan 1965. u Beogradu.

⁸⁾ Geršković Dr Leon: Društveno ekonomski osnovi pravnog sistema, Arhiv, Beograd, 1959. br. 4. str. 388.

uspostavlja posredstvom stvari koje su robe. Oni prisvajaju na osnovu ekonomskih kriterijuma robnonovčane proizvodnje.

Pored toga, pošto država u socijalizmu obavlja niz ekonomskih funkcija, kako na mikro tako i na makro planu, to radni ljudi moraju raditi i za te potrebe. Ako se tome doda neadekvatno rešeno pitanje minulog rada, kao i još nedovoljno ovladavanje celokupnim procesom reprodukcije, onda je jasno da je garantovanje prava na plodove rada neizbežna potreba pravne regulative. Pravo rada društvenim sredstvima koje ostvaruje ekonomsko biće društvene svojine mora dobiti kao nadgradnju pravo na plodove svoga rada.

Pravo na plodove svoga rada je građansko pravo koje deo društvenog proizvoda usmerava ka pojedincu. Ono je odbrana od »naindividualnog« pravnog poretka koji mu pretili, s jedne strane i od mešanja drugih u njegovu garantovanu sferu.

Na terenu obligacionog prava, pravo na plodove rada, kroz pravo na izdvajanje iz ostaviočeve zaostavštine dela koji je stečen radom u zajednici, srazmerno doprinosu, parvo kod utvrđivanja dela stečenog radom u bračnoj zajednici pri deobi zajedničke imovine, pravo na naknadu za rad u vanbračnoj zajednici, pravo na zahtev iz neosnovanog obogaćenja, verzijskog zahteva nezvanog vršenja tuđih poslova i to, imaju nešto drukčiji smisao. Ona se javljaju kao rezultat načela svake prema radu.⁹⁾

Pravo na plodove svoga rada je šire pravo i po svom karakteru je originarno pravo, dok su rezultati ostvareni radom u nekim od pomenutih primera, objekti tuđih imovinskih prava, zbog čega se traži da pripadnu njihovom tvorcu.

Pravo na plodove svoga rada ne pretvara društvenu svojinu u susvojnu, u kojoj bi suvlasnici bili svi radni ljudi. Ono ne dira u integritet društvene svojine, već omogućava spajanje rada i svojine koji su tokom čitave epohe privatne svojine bili odvojeni i izvor svih vrsta otuđena.

Ustanovljavanjem subjektivnih prava radnih ljudi rešava se prvo pitanje »pravne organizacije« društvene svojine do momenta dok ne nestane potreba za njom.

Pravo radnih ljudi na plodove svoga rada jeste ono pravo koje je pandan pravu privatne svojine. Time se ostvaruje konzistentnost sistema društvene svojine u kojoj je udruženi radnik osnovni subjekt društvene proizvodnje ali i osnovni subjekt društveno ekonomskih prava. Proizvodnja sredstava u društvenoj svojini je društvena ali radnici zadržavaju svoj subjektivitet zbog čega im pravni poredak mora garantovati subjektivno pravo između kojih pravo na plodove svoga rada zauzima centralno mesto.

Pravo na plodove rada proizilazi iz prava rada i u svojoj osnovi ima rad, ali je garancija maksimalnih ovlašćenja na rezultatima rada. Kao pravo na dohodak ono je sadržano u pravu rada ali pravo na plodove rada obuhvata i pravo na lični dohodak i pravo na deo dohotka namenjenog zajedničkoj potrošnji i opštoj potrošnji. Garantovanjem prava na plodove svoga rada pojedinac stiče mogućnost da prisvaja na svim nivoima, dokle dosežu tvorevine njegovog rada i u meri u kojoj je

⁹⁾ Vedriš Dr Martin: citirani članak.

uložio sopstveni rad. Otuda mu se pojedina »društvena dobra« koja je on stvorio ne mogu vraćati kao tuđi, putem javnih službi ili nekih oblika decentralizovane vlasti. Pravo na plodove rada se javlja kao sfera u kojoj se on može kretati slobodan od države, s jedne strane, i drugih radnih ljudi kojima su po osnovu rada takođe, garantovana ista takva prava. Ono je korelat društvene svojine ali i funkcija društvene svojine. Pravo na plodove rada nije lična svojina kao realizacija ličnog dohotka već je »individualna« svojina opredeljena procesom proizvodnje. To je kompleksno građansko pravo iz koga proizilaze brojna lična i imovinska prava: pravo raspolaganja za slučaj smrti, stanarsko pravo i td.

Socijalistički pravni poredak se može ostvarivati kao humani i solidaran sistem među ljudima samo preko sistema pravom zaštićenih interesa svih radnih ljudi ili, što je tradicionalni naziv za to, subjektivnih prava radnih ljudi u procesu proizvodnje, na osnovu zajedničke društvene svojine.

Zaključak

Društvena svojina u našem sistemu se od samog nastanka nepokolebljivo učvršćuje kao zajednička osnova rada svih radnih ljudi i građana. Budući da predstavlja izraz društvenog bića i to njegovog esencijalnog dela — produkcionih odnosa, to se društvena svojina javlja kao odlučujući činilac celokupnog daljeg razvoja.

Naš pravni sistem je svojim normativnim aktima nastojao da odredi mesto i ulogu društvene svojine u skladu sa postojećim društveno-ekonomskim odnosima. Pravna teorija je proučavala društvenu svojinu prateći sve transformacije u njenom razvoju.

Ako je uopšte moguće naći neke zajedničke crte prisutne kod svih pravnih teorija koje su se bavile društvenom svojinom onda su to sledeće tendencije.

Od samog nastanka, društvena svojina se kao pojam definiše negativno što je bilo neophodno do izvesnog stupnja njenog razvoja. Međutim, takav način definisanja društvene svojine ne pruža dovoljno elemenata za ustanovljavanje jednog instituta sa tačno određenom sadržinom, a što je, takođe, onemogućivalo dalju razradu društvene svojine kroz pravne norme i prava koji bi omogućili njeno funkcionisanje u pravnom momentu.

Isto tako, veoma rano se društvena svojina shvata kao celokupnost socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa među ljudima. Otuda se javlja potreba da se društvena svojina »konkretizuje« da se ustanovi jedno pravo koje će pripadati tačno određenim subjektima. Robnovodna proizvodnja nužno zahteva pravno samostalne subjekte koji će na tržištu razmenjivati robe. Pošto se kao proizvodne ćelije u društvenoj svojini javljaju preduzeća — radne organizacije (pravna lica), to se iz društvene svojine izvode pravo upravljanja, pravo korišćenja i garantuju društveno pravnim licima. Tu je osnov teorije o podeljenoj društvenoj svojini.

Individualna, društveno-ekonomska (građanska) prava radnih ljudi se ne pominju. Govori se o ličnoj svojini kao nužnom korelatu svake kolektivne svojine.

Tek je Ustav od 1974. god. radnim ljudima garantovao pravo rada sredstvima u društvenoj svojini. Pravo rada je neotuđivo pravo radnika da slobodno i ravnopravno sa drugim radnicima u udruženom radu — u uslovima međusobne zavisnosti i odgovornosti, upravlja svojim radom, uslovima i rezultatima svoga rada. Ono određuje celokupni položaj čoveka koji radi sredstvima u društvenoj svojini.

Analiza prava rada društvenim sredstvima pokazuje da ono predstavlja kompleks ovlašćenja i obaveza koji opredeljuju pojam društvene svojine uopšte, zbog čega je izvor niza drugih neotuđivih ekonomskih, materijalnih i demokratskih prava, obaveza i odgovornosti radnog čoveka u udruženom radu i društvu uopšte.

Garantovanjem prava rada ostvaruje se neposredan odnos radnih ljudi prema sredstvima za proizvodnju. Pravo rada društvenim sredstvima garantuje i pravo na lični dohodak.

Međutim, pravo rada sredstvima u društvenoj svojini ne predstavlja završnu fazu u razvoju društvene svojine već je početni korak u ostvarivanju društvene svojine. Društvena svojina ima za cilj omogućavanje »individualne svojine« ili raspodelu društvenog proizvoda prema potrebama. Sve dok se to ne ostvari socijalizam živi sa institucijama nasleđenim od prethodne društvene-ekonomske formacije, stvarajući postepeno uslove za njihovo ukidanje.

Društvena svojina u prelaznom periodu socijalističkog društva ostvaruje se udruživanjem individualnog rada koji se vrednuje preko vrednosti stvari na tržištu. Da bi radni ljudi dobili maksimalno ovlašćenja na stvari, prava, stečena radom zajedničkim sredstvima potrebno je ustanoviti pravo rada na plodove rada kao originarno pravo radnih ljudi na sredstvima u društvenoj svojini. To je bilo pravo koje bi garantovalo jednakost i ravnopravnost radnih ljudi i bilo osnova njihovog materijalnog i društveno-političkog položaja. To je građansko subjektivno pravo na osnovu rada, a ne po osnovu svojine na sredstvima za proizvodnju.

Dalji razvoj našeg pravnog sistema mora ići u pravcu ustanovljavanja subjektivnih imovinskih prava radnih ljudi na osnovu rada čime bi se ostvarila osnovna funkcija društvene svojine »delovanje putem slobode«, a to je moguće samo putem ekonomske i političke slobode pojedinaca.

Pravo na plodove rada obuhvata pravo radnih ljudi da odlučuju o raspodeli dohotka za zajedničku, opštu i ličnu potrošnju, pravo na lični dohodak, ali i više od toga. Garantovanjem prava na plodove svoga rada omogućavamo radnim ljudima pravično prisvajanje individualnog kvantuma rada sve do trenutka kada obilje materijalnih dobara omogući prisvajanje na osnovu vanekonomskih kriterijuma na osnovu potreba.

LA PROPRIÉTÉ SOCIALE ET LA RÉALISATION DU DROIT AUX FRUITS DU TRAVAIL

R é s u m é

La propriété sociale représente le cadre de l'organisation du rapport sur les instruments de travail et la gestion d'affaires, par conséquent le rapport de production fondamental. D'après la Constitution de 1974 de la R. S. F. de Yougoslavie la propriété sociale doit rendre possible la position gouvernante de la classe ouvrière dans la production et dans la reproduction sociale dans l'ensemble. Elle est la base de la propriété personnelle acquise par le travail individuel qui sert à la satisfaction des besoins les plus divers et des intérêts de l'homme. Par là commence à se réaliser une des plus importantes conceptions des classiques du marxisme de l'étude analytico-déductive de ce problème. Dans le premier tome du Capital Marx soutient la thèse que la propriété socialiste nie la propriété privée mais n'établit pas un nouveau la propriété privée mais la propriété individuelle «sur la base de la coopération et de la possession commune de la terre et des moyens de production que le travail même a produit».

Le degré atteint dans le développement de la propriété socialiste chez nous crée les conditions initiales pour l'établissement de «la propriété individuelle» par le droit aux fruits du travail en tant que droit subjectif fondamental des travailleurs. Il paraît que la constitution de ce droit représente l'instrument juridique adéquat, à l'aide duquel les travailleurs deviennent en réalité les sujets essentiels dans la société. Ce droit doit être aussi dans le fondement du système juridique édifié sur la base de la propriété sociale. Bien entendu, ce droit doit être juridiquement formé de manière claire et précise. Pour le moment il est formulé sous la forme du principe constitutionnel «à chacun selon son travail» et il se réalise seulement dans la forme du droit au revenu personnel, qui est, de son côté, la base pour l'acquisition de la propriété personnelles.